

Väghållningsstenen på Stäksön

Nära cykelbanan omkring 100 m nordväst om f d Dalkarlsbackens restaurang på Stäksön och 5 m in i skogen ligger en väghållningssten slängd i terrängen. Stenen, som är 145 cm lång, bär inskriptionen ”EKHR” samt en pil som pekar åt höger. Vilken är dess historia?

Under många århundraden, ända till mitten av 1920-talet, hade gårdarna i socknen ansvaret för att underhålla vägarna så att de var farbara. Den vägsträcka som man hade ansvar för var av rättviseskäl extremt noga uträknad, ända ner på decimetern när. Vägsträckans längd baserades på gårdens storlek och produktionsförmåga vilken skattemässigt var fastställd i hemmanstal. Ju större hemmanstal ju längre vägsträcka att underhålla. Det krävdes därför lantmätare att beräkna och fastställa sträckorna vilket gjordes vid s k vägdelning. Den sista vägdelningen i vår trakt ägde rum, så vitt jag funnit, under åren 1914-15. Tio år senare övertogs vägensvaret av vägförvaltningen. Därmed behövdes inte väghållningsstenarna längre och många försvann.

Fysiskt utmärktes vägensvaret med en väghållningssten som ställdes upp vid vägkanten där sträckan började. Stenarnas utseende följde ingen standard utan de kunde vara olika i storlek och inskription. Vanligen var stenen försedd med gårdsnamnet och ibland även med gårdens mantalsstorlek och vägsträckans längd. I just detta fall kan vi enbart utläsa gårdsnamnet, Ekhammar (EKHR).

Stenen har alltså stått vid den väg som löpte över Stäksön före 1930-talet då nuvarande Enköpingsvägen anlades. Den väg som då fanns här hade sitt ursprung i 1600-talsvägen av vilka rester ännu kan ses i terrängen dels på Dalkarlsgården sydost om f d restaurangen där en vägsnutt löper över en dikestrumma, dels gamla Dalkarlsbacken. Stenen har antagligen flyttats till fyndplatsen i slutet av 1960-talet i samband med motorvägsbygget. Kanske någon Kungsängenbo som vet?

Lantmätarens förrättning dokumenterades i en vägdelningslängd. Inte många av dessa finns bevarade för vår trakt, men turligt nog har vi tillgång till vägdelningslängderna för Bro härad 1897 upprättad av

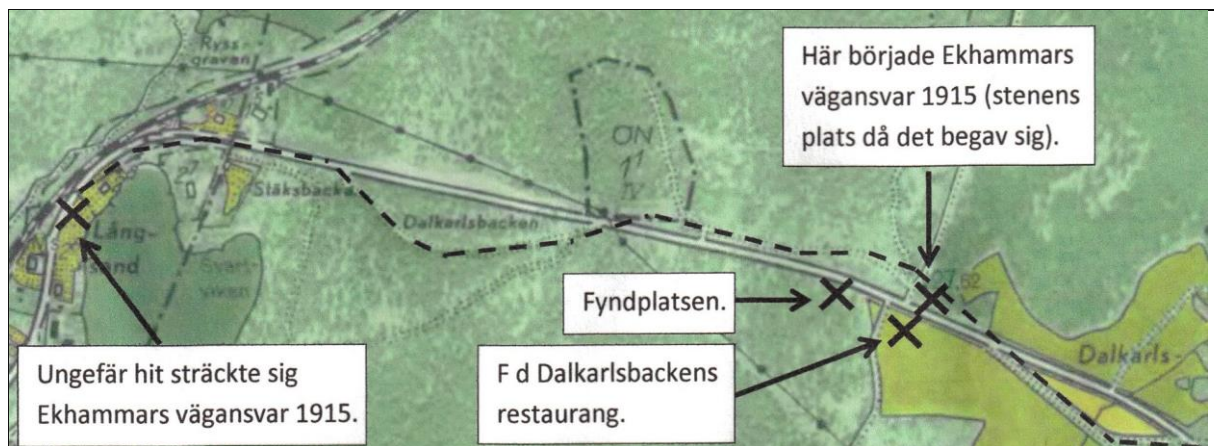
kommissionslantmätare Arnberg och 1915 av distriktslantmätare Mörtzell. De skiljer sig förstås något åt så vi utgår i det följande från den senaste.

Vägdelningsförrättningen genomfördes på två år. 1914 gjordes en vägmätning av hela landsvägen Stäket-Kalmarsand varvid den 19.138 m långa vägen indelades i 87 vägsträckor som var och en beskrevs utifrån vägens beskaffenhet, längd, grusåtgång och underhållskostnader. 1915 upprättades själva delningslängden. Av denna framgick bl a berörda jordbruksfastigheters namn och ägare samt tilldelade väglotter. För var och en av de sammanlagt 75 väglotterna redovisades vilken/vilka vägsträckor som lotten tilldelats, väglottens längd och underhållskostnaderna för den. Ur vägdelningslängden kan vi utläsa att greve Björnstjerna på Almare-Stäket tilldelats väglotterna 1-6. Dessa började vid Stäkets sund och hade en sammanlagd längd om 1.416 m och 20 cm. Nästföljande väglotter, nr 7-8, var tilldelade Ekhammar där Mossbergs trävaruaffär svarade för en sträcka om 1.045 m och 40 cm. För nästa vägloft, nr 9, ansvarade Komministerbostället.

Den gamla vägens sträckning i förhållande till nuvarande Enköpingsvägen kan utläsas på 1952 års ekonomiska karta. Om vi lägger in ovanstående längduppgifter på kartan kan vi se att Ekhammars vägansvar från år 1915 började 1.416 m och 20 cm från Stäkets sund. Eftersom vi av vägdelningslängden även kan utläsa att avståndet från sundet till brotrumman på Dalkarlsgården var 1.150 m återstår därifrån 266 m till platsen där Ekhammars vägansvar började, se kryss på kartan (vid avtagsvägen mot torpet Ön). Detta är alltså den plats där stenen rätteligen bör ha stått. Eftersom pilen på stenen pekar åt höger kan vi också säga att stenen har stått på vägens södra sida. Från denna plats svarade Ekhammar för underhållet av vägen på en 1.045 m och 40 cm lång sträcka vilket är nästan fram till lägenheten Hellbo strax efter Ryssgraven. Att notera är att vägsträckan vid denna tidpunkt gick genom den bergsravin som ännu finns kvar invid Dalkarlsbacken.

Vi vet inte när väghållningsstenen tillverkades, förmodligen någon gång under 1800-talet. I så fall har stenen före 1915 stått på den plats som gällde vid 1897 års vägdelling. Då gällde andra avstånd och Ekhammars vägansvar började ett par hundra meter längre västerut.

Stenen är ännu inte registrerad som fornminne, men har anmälts som sådant av undertecknad till länsstyrelsen. Kanske skulle kommunen kunna åta sig att resa stenen och eventuellt skylta upp den? Först då har vi väl gjort detta spår av vår lokalhistoria vidare känd.

Området kring Ryssgraven-Dalkarlsbacken-Dalkarlsgårderna på Stäksön. På 1950-talskartan ser vi nuvarande Enköpingsvägen innan motorvägen drogs norr om den. Streckat har markerats den gamla landsvägen som var i trafik till några år in på 1930-talet. Markerat är väghållningsstenens fyndplats samt Ekhammars vägansvar med stenens förmodade uppställningsplats.

Närbild av texten "EKHR" och pilen under som pekar åt höger.